

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
obor Baltistika

Písemná práce k předmětu BA 211: Samostatná četba litevské a polské beletrie

Vybraná díla litevské a polské literatury

Vypracovala: Zuzana Spáčilová, učo: 257594
Akademický rok: 2009/2010

LITEVSKÁ LITERATURA

OBĚTOVÁNÍ BÝKA ŽIVOT POD JAVOREM Romualdas Granauskas

nakladatelství Odeon, Praha, 1990
přeložila Alena Vlčková

R. Granauskas (*1939) je *litevským prozaikem a dramatikem z Žemaitška. Typický je pro něj romantismus, metaforičnost, bohatě členěná a rytmicizovaná věta.*¹

Novela Obětování býka pojednává o posledním pohanském kuršským knězi, který podléhá moci nového Boha prosazované křížáky. Novela je členěna do tří částí, z nichž každá je tematicky uvedena historickým úryvkem – první z Mažvydova Katechismu a zbylé dvě z kronik bez uvedení autora. Neobvykle působí i forma vyjádření, neboť každá část je tvořena jediným souvětím psaným ve druhé osobě singuláru oslovujícím samotného kněze.

Kněz symbolizuje starou pohanskou víru pobaltských kmenů. Je to člověk starý, stejně jako je prastaré i jeho náboženství. Je opuštěný, stejně jako byl nucen jeho národ opustit svoji původní víru a přestoupit k vyznávání nově příchozího Boha. Je to člověk, který byl po většinu života nucen se skrývat v lesích, stejně jako musí být zapírána pohanská víra a lidé jsou nuceni se za ni stydět a provádět ji potají. Poslední provedená oběť je pak poslední záchvěv naděje pokusit se o znovunastolení starého vyznání a následný trest a upálení posledního kněze pak představuje konečné vymýcení základů pohanství a několik století trvající nadvládu ohně a železa v Pobaltí.

Ve stejném svazku jako je novela Obětování býka se nachází i vesnická novela Život pod javorem odehrávající se v Žemaitšku. Vypráví o staré ženě, která je oddaná své chalupě v opuštěné vesnici a která je na rozpacích z toho, co se stalo s lidmi a jejich úctě k práci ve dvou následujících generacích za doby sovětské Litvy. Význam, jaký měl kdysi statek pro Žemaity, je vyjádřen už v samotném názvu – život totiž neznamená pouze lidské bytí, ale označuje se tak místo, kde člověk žije.

¹ SLABIHOUDOVÁ, N. – VLČKOVÁ, A. – ŠTOLL, P. *Slovník pobaltských spisovatelů*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha : Libri, 2008. s. 88.

Forma této novely je odlišná od výše zmíněné. Je psaná v er-formě z pohledu vypravěče, který není součástí příběhu.

Snažila jsem se proto především naléznout prvky, které by tyto novely spojovaly. V poznámce v knize Alena Vlčková uvádí, že *jižní Kuršové v průběhu času splynuli se Žemaity a žemaitská vesničanka z dvacátého století je tedy nepřímým potomkem kuršského obětníka a dědičkou jeho odkazu.*² V obou případech se jedná o zánik starých zásad, ztrátu dosavadních jistot (ať už jde o víru, anebo o půdu) a zaběhnutého způsobu života. Kněz i stařenka Kairysová se stávají pro ostatní zbytečnými, protože zastupují přežití zvyky, které už ostatní opustili, a ač by bývalo pro ně jednodušší, aby se také vzdali a přidali se k většině, neudělají to, protože vidí, o co se ti ostatní ochudili, a jsou ochotni tomu obětovat vlastní životy.

PARTIE SMRTI

Icchokas Meras

nakladatelství Naše vojsko, Praha, 1971
přeložila Jana Volná (z ruštiny)

Icchokas Meras (*1934) je zástupcem litevské židovské literatury. Jeho tvorbu lze rozdělit do dvou částí: díla napsaná před odchodem do Izraele v roce 1972 a po něm. *Díla vzniklá před odchodem do Izraele se věnují tématu holocaustu, tragickému osudu litevských Židů a jejich vztahů s Litevci, zatímco díla vzniklá až v Izraeli téma zobecňují a věnují se více existenciálním motivům a expresivnímu líčení.*³

Partie smrti je román z prvního ze zmíněných období. Odehrává se v židovském ghettu v Litvě za druhé světové války. Ústředním motivem je šachová hra mezi velitelem ghetta Schogerem a nadaným židovským chlapcem Izákem Lipmanem, kdy na jedné straně stojí jeho vlastní život a na straně druhé životy ostatních židovských dětí v ghettu. V případě své prohry získá Izák život a naplní tak touhu Schogera nad ním vyhrát, avšak děti zemřou, v opačném případě, tedy v případě Izákovy výhry, pak svůj život ztratí a zbylé děti přežijí.

² VLČKOVÁ A. *Poznámka o autorovi* in GRANAUSKAS R. *Obětování býka – Život pod javorem*. Praha : Odeon, 1990. s. 181.

³ SLABIHOUDOVÁ, N. – VLČKOVÁ, A. – ŠTOLL, P. *Slovník pobaltských spisovatelů*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha : Libri, 2008. s. 168.

Mezi jednotlivými tahy šachovými figurami se vynořují útržky ze života dětí Abrahama Lipmana, z nichž Izák je poslední, které postupně všechny zahynuly v boji s nacismem.

Při posledním tahu je Izák znovu postaven před děsivou volbu, neboť poté, co zjistil, že jediným řešením je remíza, se mu skutečně podaří vést hru tak, aby nakonec rozhodoval mezi remízou a svojí výhrou. Volí vítězství, protože pro něj už neznamena hru o život, ale symbol boje proti nacistickému vůdci a tomu, co ztělesňuje. Vítězí a vnitřně sám sebe osvobozuje.

Litevští Židé sdíleli obdobně těžký úděl jako jejich druhové ve zbylých částech Evropy podmaněných německou Říší, nicméně navzdory tomu jsou v románu představeni jako lidé, kteří se uměli radovat z maličkostí, milují a nehodlají se snadno vzdát. Smířeně přijímají svůj osud, aniž by nad ním nařikali, a tiše vzdorují nacistické moci.

POLSKÁ LITERATURA

ŽALOPĚVY

Jan Kochanowski

nakladatelství Odeon, Praha, 1984

přeložil Jan Pilař

J. Kochanowski (1530 – 1584) *byl básník a dramatik a je považován za jednu z čelních postav rozvinuté polské renesanční literatury.*⁴

Své dílo *Žalopěvy* napsal v roce 1580 poté, co mu zemřela maličká dcera Voršilka (jméno uváděno také jako Uršulka) ve věku pouhých dvou a půl let a krátce nato i druhá dcera Hana. *Žalopěvy jsou polemikou s ideovou koncepcí doby, s dosavadním životním názorem autora. Spojení intimní lyriky s existenciálními otázkami života a smrti je novum, které Kochanowski vnesl do renesanční poesie.*⁵

Devatenáct žalopěvů věnoval Kochanowski své mrtvé dcerce a představují básníkovo postupné vyrovnávání se s její smrtí. Jedná se o hluboké duševní prožitky otce, který zprvu nechápe, co se přihodilo a pociťuje marnost všeho žití. Uzavírá se od okolního světa a touží se s dcerkou shledat, aby utišil prázdnotu, kterou její odchod nastolil a kterou nedokážou zahnat ani vzpomínky nebo věci, jež po ní rodičům zůstaly.

Obrat nadchází v devátém zpěvu, kdy básník hovoří k Moudrosti a hledá, jak se jeho dcerka po smrti přeměnila a kam se vlastně poděla. Hledá prvotní útěchu ve faktu, že smrt bere bez rozdílu. Spílá sám sobě a lidem, že jsou lehkovážní a neváží si toho, čeho mají. Smrt blízkých považuje za Boží trest za tuto neúctu.

Vysvobození mu však přináší až v posledním zpěvu matka, která ho s jeho dcerkou přijde ve spánku navštívit. Básník se smiřuje se svým údělem, neboť poznává, že jeho dcerka zažila jen radost a byla ušetřena utrpení a na místě, kam odešla, je jí dobře.

Četla jsem do češtiny přeložený výbor básní vydaný ke 400. výročí úmrtí Jana Kochanowského a domnívám se, že ačkoliv od jejich vydání uplynulo už tolik let, mají stále co říci, neboť lidský smutek se nemění.

⁴ ŠTĚPÁN L. a kol. *Slovník polských spisovatelů*. Praha : Libri, 2000. s. 242.

⁵ PILAŘ J. *Jan Kochanowski (1530-1584)* in Kochanowski J. *Žalopěvy*. Praha : Odeon, 1984. s. 100.

HRABĚNKA COSELOVÁ

Józef Ignacy Kraszewski

nakladatelství Svoboda, Praha, 1974

přeložila Helena Teigová

J. I. Kraszewski (1812 – 1887) byl polský romanopisec, dramatik, publicista, literární kritik a historik. Účastnil se listopadového povstání v roce 1830 ve Vilniusu, stejně jako povstání v roce 1863, následkem čehož odešel do vyhnanství. *Jeho literární tvorba se vyznačuje přechodem od prózy romantického typu k realismu období pozitivismu. Charakterizuje ho odklon od tzv. walteroscottovského románu k próze spíše kronikářské, dokumentární, založené na důkladném studiu materiálu.*⁶

Hraběnka Coselová je historický román odehrávající se přibližně v letech 1704 – 1765, jedná se o první díl tzv. saské trilogie. Dle mého se nachází na pomezí uvedeného literárního vývoje Kraszewského, neboť obsahuje romantické i realistické prvky, když se věnuje nejen líčení duševních pochodů postav a jednotlivých proměn lásky Anny a Augusta, ale dotýká se i popisu historického pozadí a představuje Drážďany za vlády Augusta Silného.

Jsou to Drážďany v době jejich rozkvětu, který je střídán úpadkem způsobeným finančním vyčerpáním země po válce o polskou korunu a nezřízeným honosným životem u dvora napodobujícího Versailles. August Silný je ukázán jako člověk mocný, absolutisticky vládnoucí, avšak natolik ovládan svoji vášní, že moc v jeho rukou je nebezpečným nástrojem pro naplnění svých tužeb.

Proti němu stojí Anna Coselová, která dokázala tohoto mocného muže ovládat déle, než se to podařilo jiných jeho četným milenkám. Anna byla hrdá, zásadová žena, jež se tomuto osudu podvolila pouze s písemným Augustovým příslibem, že si ji po smrti své ženy vezme za manželku, a hrdost spolu s touto smlouvou se nakonec stala Anně osudnou. August ji nemohl odvrhnout jako jiné své milenky, a proto na ni vyvíjel nátlak, který nakonec skončil jejím uvězněním na hradě Stolpen, kde strávila zbytek svého života, neboť se odmítla pokořit a vytrvala ve svých zásadách, i když ji to nakonec téměř připravilo o rozum.

V protikladu k Augustovu zvrácenému citu k Anně, který je nazýván láskou, ačkoliv ve skutečnosti je to touha vlastnit tak řečenou nejkrásnější ženu tehdejšího světa, touha po něčem novém a po dobrodružství, stejně jako nikdy nekončící touha se bavit, je vylíčena láska

⁶ ŠTĚPÁN L. a kol. *Slovník polských spisovatelů*. Praha : Libri, 2000. s. 267.

Rajmunda Zakliky, chudého polského šlechtice, jenž Annu miluje skutečně, přes její chyby a pohrdání a vydrží jí sloužit až do konce, kdy pozbyla svoji moc a slávu, až za ni obětuje i svůj život.

Když bych měla vyznění Hraběnky Coselové shrnout, jedná se o historický román vystavěný na různých kontrastech, ať už mluvíme o honosných, mravně pokleslých Drážďanech stojícím proti strohému, ale mravně čistému Berlínu či výše popsané protiklady Anny a Augusta nebo rozdílné podoby lásky Zaklikovy a Augustovy.

Seznam použité literatury

1. SLABIHOUDOVÁ, N. – VLČKOVÁ, A. – ŠTOLL, P. *Slovník pobaltských spisovatelů*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha : Libri, 2008. 307 s.
2. ŠTĚPÁN L. a kol. *Slovník polských spisovatelů*. Praha : Libri, 2000. 555 s.
3. GRANAUSKAS R. *Obětování býka – Život pod javorem*. Praha : Odeon, 1990. 183 s.
4. MERAS I. *Partie smrti*. Praha : Naše vojsko, 1971. 135 s.
5. KOCHANOWSKI J. *Žalozpěvy*. Praha : Odeon, 1984. 101 s.
6. KRASZEWSKI J. I. *Hraběnka Coselová*. Praha : Svoboda, 1974. 358 s.